

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ:
กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดเชียงราย

The Strategic Plan's Khong Nue Basin Water Resources Management:
Case Study of Watershed in Chiang Rai Province

เสถียร ชันทะ^{1*}

Satian Chunta¹

¹ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 80 ม.9 ต.บ้านดู่ อ.เมือง จ.เชียงราย 57100

¹ Faculty of Science and Technology, Chiang Rai Rajabhat University, 80 Moo.9, Baan Du Subdistrict,

Muang District, Chiang Rai Province, 57100

Corresponding author E-mail: chunta7@gmail.com

บทคัดย่อ

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ประการแรกเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ประการที่สองเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือที่สอดคล้องกับความต้องการแก้ไขปัญหาของพื้นที่และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี เก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยการจัดเวทีประชุมระดมความคิดเห็นและสนทนากลุ่ม บันทึกข้อมูลตามแบบฟอร์ม สทช.001 และวิเคราะห์ปัญหาใช้ SWOT Analysis และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการดำเนินการพบว่าการจัดลำดับความสำคัญของแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือตามลำดับดังนี้ การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการ การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน การจัดการคุณภาพน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัยตามลำดับ

คำสำคัญ : แผนแม่บท, ลุ่มน้ำโขงเหนือ, การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, เชียงราย

Abstract

The Strategic Plan's Khong Nue Basin Water Resources Management: Case Study of Watershed in Chiang Rai Province has the first objective was to reflect the process of creating the Khong Nue Water Resources Management Master Plan in accordance with the context of the area and the 20-year Water Resources Management Master Plan. Secondly, to create a process of participation of various sectors involved in the preparation of the Khong Nue Water Resources Management Master Plan that corresponds to the need to address the problems of the area and the 20-year Water Resources Management Master Plan. Collect the data from representatives of various agencies and sectors by organizing a forum for brainstorming and group discussions. Data were recorded in the form ONWR.001 and analyzed the problem using SWOT Analysis and synthesized the data content. The results showed that the priorities of the Water Resources Management Master Plan of the Khong Nue Basin were in order as follows: building water security

in the production sector (agriculture and industry), water management for domestic use, administrative management, upstream forest rehabilitation and soil erosion prevention, water quality management, and flood management.

Keywords: The Strategic Plan's, Khong Nue Basin, Water Resources Management, Chiang Rai

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและมีความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งภาคการผลิตเกษตร อุตสาหกรรม ภาคบริการและความสำคัญต่อระบบนิเวศ อย่างไรก็ตามการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทั้งระดับประเทศและระดับพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ทั้งการประสพภัยแล้งและน้ำท่วมยังคงเป็นปัญหาวนเวียนซ้ำซากที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 6 มุ่งมั่นที่ “จะให้มีน้ำเพื่อใช้ประโยชน์และมีการจัดการน้ำ และสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน” นับเป็นเป้าหมายที่เป็นความท้าทายสำคัญที่จะเข้าถึงสำหรับทุกประเทศ ซึ่งร้อยละ 40 ของคนทั่วโลกได้รับผลกระทบจากภาวะขาดแคลนน้ำรวมทั้งประเทศไทย (เสถียร ฉันทะ, 2562) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยมีหลากหลายหน่วยงานและทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่ รัฐจึงมีการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศในภาพรวมโดยมีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ขึ้น และประกาศในราชกิจจานุเบกษา (พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561, 2561) กำหนดให้มีคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) ทำหน้าที่จัดทำแผนแม่บท นโยบาย พิจารณา กำกับ ดูแลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติขึ้นมาทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักของประเทศในการทำหน้าที่เป็นกลไกในการดำเนินงาน ซึ่งจากการขับเคลื่อนดังกล่าวมีการจัดทำแผนแม่บททรัพยากรน้ำแห่งชาติขึ้นและกำหนดให้แต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศดำเนินการจัดทำแผนแม่บทลุ่มน้ำของพื้นที่ตนเองขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกับแผนแม่บททรัพยากรน้ำแห่งชาติและยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ 20 ปี ของประเทศ (คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, 2558; สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2562) จากในอดีตที่ผ่านมาการจัดทำแผนต่างๆ มักถูกกำหนดขึ้นจากส่วนกลางขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติตามมา ทางสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 1 ที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจึงได้กำหนดกระบวนการจัดทำแผนแม่บทลุ่มน้ำโขงเหนือแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยการจัดเวทีประชุม ระดมความคิดเห็นและการรวบรวมข้อมูลจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือในพื้นที่ขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการจัดทำแผนที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนภาคประชาชนองค์กรผู้ใช้น้ำทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ บทความชิ้นนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอกระบวนการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวที่มีวัตถุประสงค์ประการแรกเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ประการที่สองเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือที่สอดคล้องกับความต้องการแก้ไขปัญหาของพื้นที่และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี

วิธีการดำเนินการ

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยการจัดเวทีประชุม ระดมความคิดเห็น (Brain storming) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องขึ้นในระหว่างวันที่ 28-29 สิงหาคม 2562 ณ โรงแรมเอ็มบูทีค รีสอร์ท อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำจากผู้แทนหน่วยงานราชการส่วนกลางที่มีสำนักงาน ภาคในพื้นที่ และส่วนราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ สำนักงานชลประทานจังหวัด การประปา ส่วนภูมิภาค สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานการเจ้าหน้าที่ สำนักงานทรัพยากรน้ำ สำนักงาน เกษตรและสหกรณ์ สำนักงานทรัพยากรน้ำบาดาล สำนักงานประมง สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานพัฒนาที่ดิน สำนักบริหารทรัพยากรป่าไม้ สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง แห่งละ 1-2 คน หน่วยงาน ปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้นายอำเภอหรือตัวแทนจำนวน 18 คน/อำเภอ หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 144 คน/แห่ง ตัวแทนจากภาคประชาสังคม และองค์กรชุมชน ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบรวบรวมข้อมูล แผนงาน/โครงการตามแบบฟอร์มของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.001) ซึ่งเป็นแบบฟอร์มการกรอก ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการสำหรับนำมาวิเคราะห์และจัดลำดับใส่ในแผนงานแม่บทการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือของแต่ละหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ที่ประสงค์ขอการสนับสนุนงบประมาณโครงการ และ ใช้แบบฟอร์มการลงคะแนนในการคัดเลือกแผนแม่บทที่สำคัญในการนำมาจัดเรียงลำดับก่อนหลัง และทำการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis สำหรับการวิเคราะห์ปัญหามาจัดทำแผนแม่บทการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ โดยส่วนของข้อมูลแผนงาน/โครงการนำมาจัดลำดับความสำคัญตามโปรแกรม สำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ที่สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติจัดทำขึ้น และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำมาเขียนรายงานเชิงพรรณนาเป็นรูปเล่มรายงานแผนแม่บทลุ่มน้ำโขงเหนือ

ผลการดำเนินการ

การจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ 2561-2580) เป็นกรอบแนวทางในการ พัฒนา และบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาพรวมของประเทศสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ 2561-2580) และเพื่อให้แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็น รูปธรรม และเป็นไปตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 มาตรา 35 ให้อำนาจคณะกรรมการลุ่มน้ำ ดำเนินการ จัดทำแผนแม่บทการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติภาคในฐานะเลขานุการลุ่มน้ำได้อำนวยความสะดวกในการบูรณา การการทำงาน กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ จัดทำกรอบการจัดทำแผนงาน เป้าหมายในระดับลุ่มน้ำ โดยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติทำหน้าที่ในการพิจารณากรอบแผนงานดังกล่าว และรวบรวมแผนงาน จากหน่วยงานใน พื้นที่ (จังหวัด/อำเภอ หน่วยงานตามภารกิจ อปท. หมู่บ้าน/ชุมชน) เพื่อจัดทำแผนแม่บทและ แผนปฏิบัติการราย ลุ่มน้ำ แผนตามความต้องการของพื้นที่ และแผนปฏิบัติการประจำปีเชื่อมโยงกับแผนแม่บท การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี รวมทั้งให้ลุ่มน้ำเสนอแผนปฏิบัติการ ปี 2563-2565 เสนอต่อคณะกรรมการ ทรัพยากรน้ำ แห่งชาติ ให้ความเห็นชอบ และนำแผนงานไปปฏิบัติในระดับลุ่มน้ำ เพื่อให้แผนแม่บทบรรลุ เป้าหมาย ครอบคลุม สอดคล้องกับทิศทางและประเด็นการพัฒนาในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยสำนักงานเลขานุการ คณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ภาค 1 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) ดำเนินการรวบรวมและจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวของลุ่มน้ำโขงเหนือขึ้น

ลุ่มน้ำโขงเหนือมีพื้นที่ 10,183 ตร.กม. พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงรายและพะเยา มีพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาหลักคือลุ่มน้ำน้ำกก ลุ่มน้ำอิง ลุ่มน้ำแม่คำ-แม่จันและลำน้ำสาขาขนาดเล็กอื่นๆ จากการประเมิน

ความต้องการใช้น้ำของกิจกรรมใช้น้ำด้านต่างๆ พบว่า ในลุ่มน้ำโขงเหนือ มีปริมาณความต้องการใช้น้ำทั้งลุ่มน้ำจำนวน 3,242.04 ล้าน ลูกบาศก์เมตรต่อปี (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2563) และจากการวิเคราะห์ตามแนวทางของเครื่องมือ SWOT Analysis ของผู้เข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นตามกรอบแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปีแห่งชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ไว้ 6 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค ด้านที่ 2 การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต ด้านที่ 3 การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย ด้านที่ 4 การจัดการคุณภาพน้ำ และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ด้านที่ 5 การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และป้องกันการพังทลายของดิน และด้านที่ 6 การบริหารจัดการ จากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน กลุ่มผู้ใช้น้ำ และผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นพิจารณาแผนแม่บทหลัก รวมทั้งกลยุทธ์ต่างๆ ของแผนแม่บทที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ที่สามารถให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำโขงเหนือดังนี้

1. กระบวนการดำเนินงานในการจัดทำแผนแม่บทในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติภาค 1 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) ได้จัดกระบวนการในการดำเนินงานในการจัดทำแผนแม่บทในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ เพื่อให้ได้แผนแม่บทลุ่มน้ำโขงเหนือและแผนปฏิบัติการระดับพื้นที่ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดังนี้

1) การหาปัญหาของลุ่มน้ำตามกรอบแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) โดยให้พิจารณาจากแผนแม่บท 6 ด้าน ถึงความเกี่ยวข้องกับสภาพข้อเท็จจริง ศักยภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ แล้วพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของแผนแม่บท 6 ด้าน ที่จะสามารถทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำโขงเหนือ

2) พิจารณาจัดลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ที่อยู่ในแผนแม่บททั้ง 6 ด้าน ที่ทำให้แต่ละยุทธศาสตร์มีการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมาย ตามบริบทของลุ่มน้ำโขงเหนือ

3) พิจารณากำหนดเป้าหมายของกลยุทธ์ในแต่ละด้าน ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนโครงการ/แผนงาน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย และบรรลุความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ของลุ่มน้ำโขงเหนือ

2. จัดลำดับความสำคัญของแผนแม่บทและการจัดลำดับกลยุทธ์ในแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ

การจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือได้มีการระดมความคิดเห็นในการให้ลำดับความสำคัญของแผนแม่บท 6 ด้าน โดยลำดับความสำคัญของแผนแม่บทที่ผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นในแผนแม่บทของการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือได้จัดลำดับความสำคัญของแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือตามลำดับดังนี้ ลำดับความสำคัญลำดับแรกเป็นแผนแม่บทที่ 2 การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต ลำดับถัดมาคือ แผนแม่บท 1 การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค แผนแม่บท 6 การบริหารจัดการ แผนแม่บท 5 การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน และแผนแม่บท 4 การจัดการคุณภาพน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามลำดับ ส่วนแผนแม่บท 3 การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัยถูกจัดลำดับความสำคัญในอันดับสุดท้ายดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลำดับความสำคัญของแผนแม่บทในแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำของกลุ่มน้ำโขงเหนือ

ลำดับ/แผนแม่บทที่	แผนแม่บทด้าน	คะแนน
ลำดับที่ 1 แผนแม่บท 2	การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต	358
ลำดับที่ 2 แผนแม่บท 1	การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค	321
ลำดับที่ 3 แผนแม่บท 6	การบริหารจัดการ	275
ลำดับที่ 4 แผนแม่บท 5	การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน	257
ลำดับที่ 5 แผนแม่บท 4	การจัดการคุณภาพน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ	233
ลำดับที่ 6 แผนแม่บท 3	การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย	223

3. ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บท 6 ด้านของแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำของพื้นที่กลุ่มน้ำโขงเหนือ

ในการระดมความคิดเห็นเพื่อให้ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บททั้ง 6 ด้าน ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนแม่บทได้แสดงความคิดเห็นและจัดลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทของการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำโขงเหนือ ซึ่งมีการจัดลำดับแผนแม่บทของการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำโขงเหนือ ด้านที่ 1 การจัดการน้ำอุปโภคบริโภคมีการให้ความสำคัญลำดับแรกเป็นการพัฒนา/ขยายเขตและเพิ่มประสิทธิภาพประปาหมู่บ้านให้ได้มาตรฐาน แล้วลำดับถัดไปเป็นการพัฒนาขยายระบบประปาเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจจากนั้นให้มีการพัฒนาน้ำดื่มให้ได้มาตรฐานและราคาที่เหมาะสม โดยให้ความสำคัญการประหยัดน้ำในทุกภาคส่วน (ครัวเรือน/บริการ/อุตสาหกรรม) เป็นลำดับสุดท้ายดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 1 การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 1	การพัฒนา/ขยายเขตและเพิ่มประสิทธิภาพประปาหมู่บ้านให้ได้มาตรฐาน
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 2	พัฒนาระบบประปาเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจ
ลำดับที่ 3 กลยุทธ์ 3	พัฒนาน้ำดื่มให้ได้มาตรฐานและราคาที่เหมาะสม
ลำดับที่ 4 กลยุทธ์ 4	การประหยัดน้ำในทุกภาคส่วน (ครัวเรือน/บริการ/อุตสาหกรรม)

แผนแม่บทด้านที่ 2 การสร้างความมั่นคงภาคการผลิต (เกษตรและอุตสาหกรรม) มีการให้ความสำคัญลำดับแรกคือ การเพิ่มประสิทธิภาพโครงการแหล่งน้ำ และระบบส่งน้ำเดิม แล้วลำดับถัดมาเป็นการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ/ระบบส่งน้ำใหม่ จากนั้นเป็นการจัดการด้านความต้องการ ส่วนการจัดหาน้ำในพื้นที่เกษตรน้ำฝน การพัฒนาระบบผันน้ำและระบบเชื่อมโยงแหล่งน้ำ และเพิ่มผลิตภาพภาคการผลิต เป็นความสำคัญลำดับถัดมา โดยการเพิ่มน้ำต้นทุนโดยการปฏิบัติการฝนหลวงเป็นลำดับสุดท้ายดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 2 การสร้างความมั่นคงภาคการผลิต (เกษตรและอุตสาหกรรม)

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 2	เพิ่มประสิทธิภาพโครงการแหล่งน้ำ และระบบส่งน้ำเดิม
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 4	การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ/ระบบส่งน้ำใหม่
ลำดับที่ 3 กลยุทธ์ 1	การจัดการด้านความต้องการ
ลำดับที่ 4 กลยุทธ์ 3	การจัดหาน้ำในพื้นที่เกษตรน้ำฝน
ลำดับที่ 5 กลยุทธ์ 5	พัฒนาระบบผันน้ำและระบบเชื่อมโยงแหล่งน้ำ
ลำดับที่ 6 กลยุทธ์ 6	เพิ่มผลผลิตภาคการผลิต
ลำดับที่ 7 กลยุทธ์ 7	เพิ่มน้ำต้นทุนโดยการปฏิบัติการฝนหลวง

แผนแม่บทด้านที่ 3 การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย มีการให้ความสำคัญลำดับแรก คือการเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ แล้วลำดับถัดมาเป็นการป้องกันน้ำท่วมชุมชนเมือง จากนั้นเป็นการจัดการพื้นที่น้ำท่วม/พื้นที่ชะลอน้ำ ส่วนการบรรเทาอุทกภัยระดับลุ่มน้ำ/พื้นที่วิกฤตเป็นความสำคัญลำดับถัดมาโดยการสนับสนุนการปรับตัวและเผชิญเหตุเป็นลำดับสุดท้ายดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 3 การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 1	เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 2	ป้องกันน้ำท่วมชุมชนเมือง
ลำดับที่ 3 กลยุทธ์ 3	การจัดการพื้นที่น้ำท่วม/พื้นที่ชะลอน้ำ
ลำดับที่ 4 กลยุทธ์ 4	บรรเทาอุทกภัยระดับลุ่มน้ำ/พื้นที่วิกฤต
ลำดับที่ 5 กลยุทธ์ 5	การสนับสนุนการปรับตัวและเผชิญเหตุ

แผนแม่บทด้านที่ 4 การจัดการคุณภาพน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ มีการให้ความสำคัญลำดับแรก คือ การป้องกันและลดการเกิดน้ำเสียที่ต้นทาง แล้วลำดับถัดมาเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดและควบคุมการระบายน้ำเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม จากนั้นอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วประเทศเป็นความสำคัญลำดับถัดมาโดยการรักษาสมดุลของระบบนิเวศเป็นลำดับสุดท้ายดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 4 การจัดการคุณภาพน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 1	การป้องกันและลดการเกิดน้ำเสียที่ต้นทาง
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 2	การเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดและควบคุมการระบายน้ำเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม
ลำดับที่ 3 กลยุทธ์ 4	อนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วประเทศ
ลำดับที่ 4 กลยุทธ์ 3	การรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

แผนแม่บทด้านที่ 5 การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน ได้ให้ความสำคัญของกลยุทธ์ คือการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และการป้องกันและลดการชะล้างพังทลายของดิน ตามลำดับดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 5 การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 1	การอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 2	การป้องกันและลดการชะล้างพังทลายของดิน

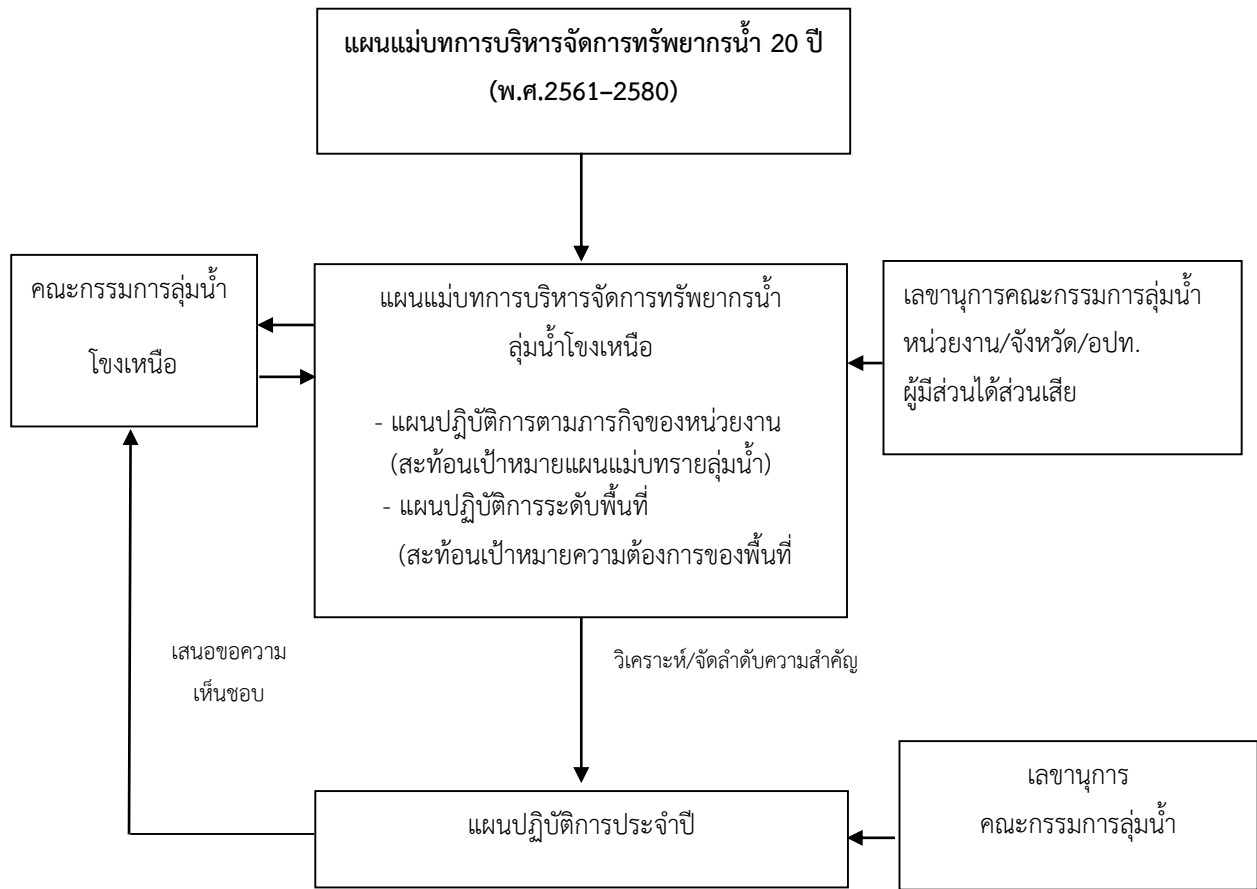
แผนแม่บทด้านที่ 6 การบริหารจัดการ มีการให้ความสำคัญลำดับแรก คือ จัดทำ ปรับปรุง กฎหมาย องค์กรด้านการบริหารจัดการน้ำ ลำดับถัดมาเป็นการจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ พัฒนาระบบฐานข้อมูล และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ การศึกษาวิจัยและพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำ และการติดตามและประเมินผลตามลำดับ โดยการประชาสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ และพัฒนาบุคลากร เป็นลำดับสุดท้ายดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ในแผนแม่บทด้านที่ 6 การบริหารจัดการ

ลำดับที่ 1 กลยุทธ์ 1	จัดทำ ปรับปรุง กฎหมาย องค์กรด้านการบริหารจัดการน้ำ
ลำดับที่ 2 กลยุทธ์ 2	การจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ
ลำดับที่ 3 กลยุทธ์ 4	พัฒนาระบบฐานข้อมูล และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ
กลยุทธ์ 4 กลยุทธ์ 5	การศึกษาค้นคว้าวิจัย และพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำ
ลำดับที่ 5 กลยุทธ์ 3	การติดตามและประเมินผล
ลำดับที่ 6 กลยุทธ์ 6	การประชาสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ และพัฒนาบุคลากร

4. การถ่ายทอดแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ

สำหรับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือทางสำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติภาค 1 สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) ร่วมกับ คณะกรรมการลุ่มน้ำ หน่วยงาน จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือที่ครอบคลุมจังหวัดเชียงราย พะเยาและเชียงใหม่ (พื้นที่อำเภอฝาง แม่อาว ไชยปราการ) จัดทำแผนแม่บทลุ่มน้ำโขงเหนือ (2561–2580) และแผนปฏิบัติภายใต้แผนแม่บทลุ่มน้ำโขงเหนือพ.ศ.2563–2565 ให้สอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) สู่การปฏิบัติ (รูปที่ 1) สรุป ดังนี้

รูปที่ 1 แสดงการขับเคลื่อนแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ

5. ภาพสะท้อนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ

สำหรับภาพสะท้อนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ขึ้นตอน คือ การให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งในส่วนภูมิภาค หน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนภาคอุตสาหกรรม ตัวแทนภาคบริการและตัวแทนภาคเกษตรกรรมได้นำเอาแผนงาน/โครงการที่ต้องการดำเนินงานแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำในพื้นที่เข้ามาร่วมกันพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและร่วมกันจัดลำดับความสำคัญให้สอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ 20 ปี โดยมีการกระบวนการแจ้งไปยังหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องดังกล่าวพร้อมทั้งแบบฟอร์มการกรอกข้อมูล สทช.001 ซึ่งเป็นแบบกรอกข้อมูลของทุกหน่วยงานที่จะขออนุมัติงบประมาณสำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่หน่วยงานตนเองรับผิดชอบดูแลและจะนำไปดำเนินการในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือเมื่อได้รับการบรรจุในแผนงบประมาณประจำปี และอนุมัติงบประมาณดำเนินการในลำดับต่อไป (รูปที่ 2)

รูปที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนแม่บท

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานดังกล่าวยังมีปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ อาทิ ประการแรก รูปแบบการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการจัดตั้งหน่วยงานใหม่ คือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานงานและบูรณาการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทและรูปแบบการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งจะต้องมีการชี้แจงและทำความเข้าใจในอนาคตต่อไป ประการที่สอง ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมดำเนินการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งผู้บริหารองค์กร พนักงานปฏิบัติการ รวมถึงเป็นเจ้าของพื้นที่ตัวแทนเข้าร่วมทำให้เกิดปัญหาความไม่พร้อมของข้อมูลพื้นที่ที่จะนำมาใช้ประกอบในการจัดทำแผน ประการที่สาม สืบเนื่องจากเหตุประการที่สองทำให้พื้นที่บางพื้นที่ขาดโอกาสในการที่จะบรรจุแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแผนแม่บท และประการสุดท้ายระยะเวลาในการดำเนินงานจัดทำแผนกระชั้นชิดทำให้เกิดความไม่ครอบคลุมของปัญหาในพื้นที่ที่จะบรรจุในแผนแม่บทดังกล่าว

6. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ

การดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน องค์กร และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ โดยกำหนดให้มีผู้บริหาร เจ้าของพื้นที่หรือตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตัวแทนภาคบริการ ภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมที่ใช้น้ำเข้าร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำทั้ง 6 ด้านตามที่แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติกำหนดไว้ โดยพบว่าในส่วนของลุ่มน้ำโขงเหนือได้มีตัวแทนทุกภาคส่วนเข้าร่วมกันในการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการประจำปี ทั้งในกระบวนการระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการทั้งหมดโดยการลงคะแนนตามแบบฟอร์มที่จัดทำขึ้น และนำเข้าบรรจุไว้ในแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวยังมีหน่วยงานที่เป็นตัวแทนเข้าร่วมยังขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่ได้นำข้อมูลมาร่วมจัดทำและบรรจุไว้ในแผนหรือบางหน่วยงานมีการนำเอาข้อมูลมาร่วมจัดทำแผนแต่ขาดความถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ทำให้เสียโอกาส แต่กระนั้นก็ตามกระบวนการดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นถึงการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือที่เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆที่จะต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

วิจารณ์ผลการดำเนินการ

จากผลการดำเนินงานตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือสะท้อนให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อน ภาวะคุกคามและโอกาสในการจัดทำแผนและแนวทางในการนำแผนดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้เกิด ประสิทธิภาพประสิทธิผล และจากการที่แผนแม่บทในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือได้วางกรอบแนวทางไว้เพื่อให้เป็น เครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อป้องกันปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและภัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง กับทรัพยากรน้ำ เพื่อการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอ แนวทางดำเนินการต่อไปนี้

1) การดำเนินการตามประเด็นหลักของพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำโดยเฉพาะการสรรหาและแต่งตั้ง คณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือตามกรอบเวลาที่กำหนด รวมทั้งให้ดำเนินการสรรหาและแต่งตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำสาขาทุกสาขา ให้ครอบคลุมทั้งลุ่มน้ำโขงเหนือ โดยมีกระบวนการสรรหาที่เหมาะสม มีธรรมาภิบาลภายใต้การ ประสานงานกำกับดูแลของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ภาค 1 ร่วมกันขับเคลื่อนแผนแม่บทไปสู่การปฏิบัติ เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือร่วมกับหน่วยงาน ราชการที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพเชื่อมโยงสอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ระดับชาติและระดับพื้นที่

2) ถ่ายทอด อบรมส่งเสริม สร้างกระบวนการรับรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและแผน แม่บทในลุ่มน้ำโขงเหนือ ให้แก่ประชาชน หน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางหรือเปิดโอกาส ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำโขงเหนือ ทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา และลุ่มน้ำย่อย โดยการดำเนินการของคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ และสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ภาค 1

3) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งภาคชุมชน ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีการจัดตั้งกลุ่ม ผู้ใช้น้ำ เครือข่ายผู้ใช้น้ำ ในลุ่มน้ำโขงเหนือทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาและลุ่มน้ำย่อยและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้าถึง ข้อมูลในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งจะเป็นการป้องกันปัญหาและลดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ในภาคส่วน ต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ

4) การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดการน้ำ มีการบูรณาการข้อมูลที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ จากหน่วยงานราชการเจ้าของข้อมูล และมีการปรับปรุงข้อมูลอย่างต่อเนื่อง สามารถแบ่งปัน และนำข้อมูลมาใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าถึงข้อมูลสำคัญ นอกจากนี้ให้มีการปรับข้อมูลให้เป็น ปัจจุบัน อย่างมากไม่ควรเกิน 2 ปี

5) ด้านการอนุรักษ์และการขยายพื้นที่ป่าต้นน้ำ

ก) การอนุรักษ์รักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ การฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมการสร้าง ฝายต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริ การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดิน การส่งเสริมการจัดการพื้นที่ในเขตพื้นที่ ต้นน้ำเป็นป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง โดยให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำมีส่วนร่วมในการจัดการป่าต้นน้ำ การประกาศเขตพื้นที่ป่าชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ต้นน้ำได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ ดูแลรักษาป่าต้นน้ำมากขึ้น นอกจากนี้ต้องให้ความสำคัญแก่หน่วยงานที่ดูแล ได้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ หน่วยบำรุงรักษาต้นน้ำ โดยการสนับสนุนการเพิ่มบุคลากรของหน่วยงาน การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การจัดสรร งบประมาณ เพื่อการสำหรับการปลูกป่าทดแทนและการบำรุงรักษาป่าต้นน้ำให้ทั่วถึง

ข) การจัดทำข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ป่าต้นน้ำให้ชัดเจน จัดทำแนวเขตที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน จัดทำแนวเขตป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีข้อมูลชัดเจนและแม่นยำ เพื่อตรวจสอบ และติดตามการใช้ประโยชน์จากป่า การบุกรุกทำลายป่า จะเป็นเครื่องมือในการป้องกันรักษาป่าต้นน้ำ

ค) คณะกรรมการลุ่มน้ำ/ลุ่มน้ำสาขา/ลุ่มน้ำย่อย สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สนับสนุนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ เช่น การจัดตั้งกลุ่มชุมชนรักษ์ป่าต้นน้ำ กลุ่มชุมชนอาสาป้องกันไฟป่า เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมป้องกัน อนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำ

ง) คณะกรรมการลุ่มน้ำ/ลุ่มน้ำสาขา/ลุ่มน้ำย่อยสร้างมาตรการระดับชุมชนเพื่อป้องกันราษฎรบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าต้นน้ำ การกำหนดระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกับชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ป่าไม้ หรือแหล่งน้ำบริเวณเชิงเขา และต้นน้ำลำธารในการทำกิจกรรมต่างๆให้เหมาะสม โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัดหรืออำเภอ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำระเบียบข้อปฏิบัติชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและปราบปรามตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่

6) การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิต

ก) มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การใช้น้ำเพื่ออุปโภค และบริโภคของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรน้ำกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งนี้ให้มีบทบาทและประเมินสมดุลของน้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างต่อเนื่อง

ข) จัดหาแหล่งกักเก็บน้ำ โดยเน้นการสร้างแหล่งเก็บกักน้ำขนาดเล็กและขนาดกลาง ในพื้นที่ของชุมชนหรือพื้นที่ของผู้ใช้น้ำ เช่น เกษตรกร หรือ อุตสาหกรรม ฯลฯ เพื่อให้มีแหล่งกักเก็บน้ำที่สามารถใช้น้ำแบบพึ่งตนเองในช่วงฤดูแล้ง ส่วนเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องมีการจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งการประเมินน้ำต้นทุนที่ใช้ในเขตเศรษฐกิจพิเศษให้ชัดเจน

ค) การกักเก็บหรือการผันน้ำปริมาณน้ำส่วนเกินหลังจากได้ใช้ในกิจกรรมต่างๆทั้งหมดแล้วของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือแทนที่จะปล่อยให้ไหลลงสู่แม่น้ำโขง โดยการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ปลายน้ำของแม่น้ำสายหลักที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำอิง รวมทั้งการผันน้ำจากแม่น้ำสาขาหลักไปยังลำน้ำสาขาย่อย เพื่อเข้าสู่แหล่งกักเก็บไว้ใช้ในชวงขาดแคลนน้ำ แต่โครงการทั้งหมดต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีการประเมินผลกระทบต่างๆที่จะเกิดขึ้นทั้งชุมชน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกรณีทีโครงการลุ่มน้ำมีความเกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน

ง) การปรับปรุงประสิทธิภาพการชลประทาน ให้มีระบบส่งน้ำกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่รับประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง ซึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือบางพื้นที่ได้มีการจัดทำโครงการเครือข่ายการส่งน้ำระบบท่อเข้าสู่พื้นที่บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้ใช้น้ำได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ดังนั้นในอนาคตการปรับปรุงประสิทธิภาพการชลประทานโดยการส่งน้ำระบบท่อใต้ดินควรขยายให้มากขึ้น เพื่อให้การใช้น้ำเกิดประโยชน์ได้ทั่วถึง และอาจมีการกำหนดระเบียบ ข้อปฏิบัติและเก็บค่าใช้จ่ายจากผู้ได้ประโยชน์จากการใช้น้ำ

7) การแก้ไขปัญหาหน้าท่วม

ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาหนึ่งของทั้งลุ่มน้ำโขงเหนือโดยเฉพาะที่น้ำแม่ลาวตั้งแต่อำเภอแม่สรวยจนถึงอำเภอเมืองที่น้ำแม่ลาวบรรจบกับน้ำแม่กก และภาวะน้ำท่วมในพื้นที่ราบสองฝั่งลำน้ำแม่คำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ส่วนลำน้ำอิง ประสบปัญหาน้ำท่วม ตั้งแต่อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย จนถึงอำเภอเชียงของ เป็นต้น การแก้ไขปัญหาคควรทำเป็นระบบ ดังนี้

ก) ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ บริเวณลุ่มน้ำสาขาที่มีลำน้ำไหลลงมารวมกับลำน้ำสายหลัก เพื่อช่วยในการชะลอน้ำและกักเก็บน้ำบางส่วนไม่ให้ไหลลงสู่ลำน้ำหลักในคราวเดียวกัน

ข) การขุดลอกลำน้ำและก่อสร้างคันกันน้ำของแม่น้ำสายหลัก ควรดำเนินการตลอดทั้งสายของลำน้ำ จะทำให้เกิดประสิทธิภาพการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมเกิดประโยชน์สูงสุด

ค) ในพื้นที่ลุ่มต่ำ ให้สร้างระบบระบายน้ำหรือการทำพื้นที่รับน้ำรอการระบาย โดยให้มีระบบสูบน้ำไปยังแม่น้ำสายหลัก

ง) ปรับปรุงอาคารสิ่งก่อสร้างที่ขวางลำน้ำ โดยรื้อออกหรือหาแนวทางในการเพิ่มช่องระบายน้ำให้มากขึ้น หรือการทำคูผันน้ำ

8. การแก้ไขปัญหาด้านคุณภาพน้ำ

ก) กำหนดมาตรการ หรือข้อบังคับท้องถิ่น เพื่อเป็นมาตรฐานเฝ้าระวัง การป้องกันและดำเนินคดีกับผู้ก่อให้เกิด การปนเปื้อนของปุ๋ยและสารเคมีลงลำน้ำธรรมชาติ

ข) ส่งเสริมโครงการการลดใช้สารเคมี หรือการเลือกใช้สารเคมีปลอดภัย ในกิจกรรมทั้งเกษตร อุตสาหกรรม ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ

ค) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการติดตามตรวจสอบการใช้ สารเคมีอันตรายในชุมชนที่จะมีผลต่อคุณภาพน้ำ

ง) สร้างระบบบำบัดน้ำเสียทั้งในครัวเรือนและระดับชุมชน เช่น ถังดักไขมันประจำครัวเรือน หรือบ่อบำบัด น้ำเสียรวมของชุมชน

9. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวิถีชีวิตชุมชน สร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน จาก ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่กับชุมชนไทยทั่วทุกภูมิภาค โดยในชุมชนภาคเหนือมีภูมิปัญญาด้านการ จัดการน้ำที่กระทำสืบเนื่องกันมายาวนาน เช่น กรรมกรเหมืองฝายที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผน การดูแล การรักษา การใช้น้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ของชุมชน หรือการมีเหมืองฝาย ที่เป็นแหล่งกักเก็บน้ำและการส่งน้ำให้ เพียงพอต่อและกระจายการใช้ประโยชน์จากน้ำไปในพื้นที่ต่างๆ ถือว่าเป็นสมบัติภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของบรรพบุรุษ รวมทั้งการนำกิจกรรมสนับสนุนการจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมมาใช้ เช่น การเลี้ยงฝิป่าต้นน้ำ การเลี้ยง ฝิฝาย การตอกฝายโดยใช้ไม้ไผ่

10. การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน

11. การบริหารจัดการด้านไฟฟ้าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ปัญหาไฟป่าสามารถเกิดขึ้นได้เป็นประจำในพื้นที่ต้นน้ำ โขงเหนือ การแก้ปัญหาทำได้โดยให้ความสำคัญแต่ละชุมชนเฝ้าระวังการเกิดไฟป่ารอบๆหมู่บ้านด้วยตนเอง สนับสนุนการทำงานร่วมกับชุมชนอื่นในระบบเครือข่าย โดยมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน

12. การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้รับทราบขั้นตอนในการจัดทำ โครงการ/แผนงาน รวมทั้งหน่วยงานหลักในการดูแล หรือรับข้อเสนอโครงการเพื่อนำไปดำเนินการจัดทำงบประมาณ

13. ให้มีกระบวนการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของโครงการ รวมทั้งกระบวนการตรวจสอบการทำโครงการที่ได้ ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว เพื่อเป็นการป้องกันการเสนองบประมาณซ้ำซ้อน และคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือร่วมกับ สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 1 ต้องคัดกรองโครงการซ้ำซ้อน หรือโครงการที่ไม่มีข้อมูลสนับสนุนการทำโครงการ/ แผนงาน โดยควรให้ความสำคัญแก่โครงการที่มีข้อมูลสนับสนุนที่สมบูรณ์ที่เป็นความต้องการของชุมชนเป็นอันดับต้น

14. ให้มีการประเมินทุกโครงการ/แผนงาน ในกลยุทธ์ต่างๆ ตามดัชนีชี้วัด และให้มีการประเมินความคุ้มค่า ของแผนงาน/โครงการ ทั้งที่มีผลต่อสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

15. ให้ทบทุนแผนแม่บท หรือกลยุทธ์เป็นประจำ รวมทั้งคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องด้านต่างๆ

อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือนั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาค ประชาชนและชุมชนที่เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (2558) รวมถึงสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (2562) จึงให้ความสำคัญกับการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทที่เป็นการระดมความคิดเห็นของภาคส่วนต่างๆที่ เกี่ยวข้องเพื่อให้แผนแม่บทของลุ่มน้ำโขงเหนือตอบโจทย์ในการแก้ไขปัญหาตามต้องการของพื้นที่มากที่สุด อย่งไร ก็ตามจากการดำเนินงานดังกล่าวยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความเข้าใจต่อ กระบวนการจัดทำแผนและการนำเข้าสู่ข้อมูลที่สมบูรณ์ ถูกต้อง ครบถ้วนในการลงข้อมูลตามแบบฟอร์ม สททช.001

ที่ทำให้แผนงาน/โครงการของบางหน่วยงานไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและถูกส่งกลับเพื่อนำมาแก้ไขและบันทึกข้อมูลให้ครบถ้วน ดังนั้นในการจัดทำแผนครั้งต่อไปหรือมีการทบทวนแผนแม่บทดังกล่าวจำเป็นต้องซักซ้อมและทำความเข้าใจต่อหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดเตรียมข้อมูลของพื้นที่ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อให้การจัดทำแผนสามารถสนับสนุนงบประมาณที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ทางสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ กำหนดไว้การจัดทำแผนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในลุ่มน้ำนั้นจำเป็นต้องที่จะต้องดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม ดังกรณีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแมริม จังหวัด เชียงใหม่ (ชลธร ทิพย์สุวรรณ, 2557) ที่พบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำจากทุกภาคส่วนจะนำไปสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำและลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ หรือกรณีตัวอย่างการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน (กอละกัน คำมะวง และคณะ, 2563) รูปแบบการบริหารจัดการนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานปฏิบัติการระดับพื้นที่และรับรู้ปัญหาของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกลไกความร่วมมือการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่ (อรัญญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุमितสุวรรณ, 2562)

สรุปผล

โดยสรุปแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัด เชียงรายสะท้อนให้เห็นกระบวนการในการจัดทำแผนของหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ ซึ่งแผนแม่บทดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สำคัญในการนำไปนำเสนอการขอรับงบประมาณสำหรับการพัฒนาโครงการต่างๆในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำของประชาชนในลุ่มน้ำโขงเหนือทั้งปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้ง และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ที่กำหนดไว้ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการน้ำ อุบโภาคบริโภาค ด้านการสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต ด้านการจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย ด้านการจัดการคุณภาพน้ำ และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และป้องกันการพังทลายของดิน และด้านการบริหารจัดการ ที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อไป ขณะเดียวกันการให้ได้มาซึ่งแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจำเป็นต้องเกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นๆ จึงจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่ช่วยลดความขัดแย้งและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเหนือ สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติภาค 1 สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) ที่สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการตามแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ

เอกสารอ้างอิง

กอละกัน คำมะวง, อนุชา เพียรชนะ และมาลี ไชยเสนา.(2563). รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงตอนใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2563); 1394- 1403.

- คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.(2558). *แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เล่มหลัก*. กรุงเทพฯ.
- ชลธร ทิพย์สุวรรณ.(2557).*การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561.(2561, 28 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๑๑๒ หน้า ๔๔.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ.(2562). *แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ.(2563).*แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำโขงเหนือ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)*. กรุงเทพฯ.
- เสถียร ฉันทะ.(2562). *การสำรวจสถานะของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทยและทางเลือกมาตรการทางเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมาย เป้าหมายที่ 6: สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). กรุงเทพฯ.
- อรัญญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุमितสุวรรณค์.(2562). *การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านไต้ อำเภอยะนิง จังหวัดขอนแก่น*. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 (ธันวาคม 2562); 5067-5078.